

Данило чекав коло білої брами, дивився в панський город, як злодій, і не важився зайти.

— Ніби я знаю, чи суд а можна йти, а як вібіжить та дасть у писок, а я відки знаю, що не дасть?

То були біленькі, рівненькі стежки по панським городі, і він за них боявся бійки, бо лише ними він міг до двора дістатися. Поки що чекав коло брами.

Всі мужики, багато їх мільйонів, уміють чекати довго і терпеливо. Як пан є в канцелярії, то вони чекають стоячи. Аби їх було не знати як багато, то не дадуть зі себе найменшого значка життя. Стоять тихонько, лиця їх поволеньки бовваніють, а вираз з лиця зсувається десь на плечі, під сорочку. В стоячій сні вони півпритомні і безмежно байдужі, а урядник посеред них подобає на чорну мушку, що в густий мід залізла. Крайньому тому, найближчому до урядницького стола, найгірше, бо він не може запасти в цілковитий сон. Він щохвилі розтягає очі аж під чупер і оглядається неспокійно. За ним пролуплюють очі і оглядаються сусіди, і неспокій крайнього бушує аж до останнього, до того, що сперся до печі. Той крайній, як вітер на ниві, все неспокоїть, усі колоски від дороги аж до суголовків.

Як пана нема в канцелярії, то вони сідають. Добро для них півгодинки спочивати, добро, як хоч одна рука або одна нога відпочине. Злізаються на купу і присідають собі всякі частини тіла. Одні капелюхи тримають обережно, аби не зімнялися. Як уже добре стиснуться, то починають до себе шепотом говорити:

— Якби так трохи покутив люльки?

— Лишіть геть.

— А тютюн маєте купований?

— В мене на городі росте.

— Не говоріть, бо ще хто почує та...

Тоді всі запихають руки в пазухи і засувають свої скрутки спереду пазухи аж за плечі, бо ану ж яка нужда пошукає! Шепти стихають, лиця деревіють, слина випливає з губів, а голови падають удолину. А як трапиться між ними який нетерплячий, то він так, як той крайній, не дасть всім спокійно на підлозі посидіти. Бо або рука йому затерпне, або якась біда його в сам хребет так ушпилить, що він не видержить і порушиться. За ним заворушаться сусіди, і гармонія взаємного натиску пропадає. Починається уклад ніг і рук наново, і знов якась біда його руйнує.

— Такі люди нетерплячі, що господи! — скаже якийсь витривалий і зараз-таки замкне очі.

Отак вони всі чекають, та так чекав і Данило коло брами, хоч був сам-один. На нього спадала сонність і байдужість, і думки його мішалися одна поза другу. Як він ішов до пана, то мав дуже ясний план. Побачивши його, він мав скинути капелюх з голови і йти проти нього так, як бузюк по млаці ходить,— обережно, поволеньки, аби панського камінчика не вразити. Як наблизиться вже дуже, то має витріщити очі на пана і дивитися так, аби пан собі погадав: "Це якийсь дуже бідний!" Потім приступить до руки, поцілує її з обох боків, дотулиться чолом долоні і трохи подасться назад. Спустить плечі вдолину, шпурне капелюх поза себе на землю, обітре рукавом губи і стане говорити:

— Я прийшов до пана наймитиси. Переднівок дуже прикрий, дітий маю четверо, а на то лишень латка города. Наймитиси мусю, а роботу кожду знаю, бо я заробний чоловік. Та прошу божої ласки та й панцької, аби-м си погодили та аби пан дали мені корець орнарії таки зараз, аби

дати жінці межи діти, а до служби я можу зараз ставати. Перше слово пана буде:

— Ти, відай, злодій?

— Я, пане, ще чужого стебла не порунтав.

— Чого брешеш, лайдаку, а то ж подумана річ, аби мужик не крав?!
Хіба ти не мужик?

— Я цалком простий мужик, але я чужого не люблю кивати.

— То-с, певне, пияк?

— Яз горівков собі не заходжу, бо нема відки.

— Гавкаєш, як пес, та ти би вмер без горівки!

— Без горівки не вмер би, а без хліба та й можна!

— Ти змудра мені відповідаєш, бо ти був у кременалі, та там тебе розуму навчили.

— А най мене бог боронить! Я половину віка свого збув, а ще моя нога в арешті не була.

— А нащо ж ти стільки дітей натеребив?

— То бог, пане, дає діти.

— То піп тебе такого навчив?

— Яз попом собі не заходжу, бо то гроші коштує, я й до церкви не ходжу, бо не маю в чім.

— То ти радикал та й не даєш попові з себе шкіру здирати?

— Я аби хотів що попові дати, то не дам, бо не маю, а він аби хотів здерти, то не зідре, бо не має що здерти. Ми таки не сходимоси...

Він знав наперед, що пан мусить чоловіка з болотом змішати, що мусить посміятися, аж потім прийме його на службу. Йшов певний себе, аж коло брами приперся. То був двір на другім селі, і він не знав, куди заходити до нього. А двір до того стояв на полі, і не було кого спитатися. І Данило чекав. Його ясний план затемнювався, він чухався в потилицю і несміливо заглядав у город.

— Вони тими стежками ходе тобі на спацерок, бо, аді, як усипали піском.

Його очі блукали довго, аж спинилися на павуні, що блискотів перед двором.

— З оцего фоста мав би якийсь грейцір, аби так забіг та обома руками замотавси в него... Не знати, ци мнєсо єго добре їсти?

Він оглянувся по хатах.

— Цес має того поля доста та й робить коло хліба добре. Ба, де він тото все подіває?

Його думки розліталися на всі боки.

— Весна така красна, така красна, що раз!

Чимдалі він нічого не спостерігав. Сидів як стовп і чув, що буде спати. Аби не датися, він роздирав очі, потирив рукою лице і виглядав на нещасливого борця, що от-от здасться на ласку і неласку ворога. За часок звалився одним боком до берега і, видко, хотів так урядитися, аби ніби спати, а ніби чекати. Потім потягнувся цілий і замкнув очі. Не проспався ще одної цілої мінuti, як щось йому шепнуло:

— Спи, спи під панцьков брамов, та фірман так упереже батогом, що кров сикне!

Він зірвався, перестрашився, оглянувся довкола себе і станув, як підстрілений. Стояв секунду, махнув рукою і пішов від брами на лан. Заліз у траву і розложився до доброго сну. Привиджався йому пан, і його руки, і білі стежки. Пан йому десь казав, аби поклав капелюх на голову, але він не хотів.

— Я, проши пана, бідний чоловік, я не можу покласти капелюха на голову, бо я бідний, такий бідний чоловік...

Солодкий сон нагонив ті привиди, і він спав спокійно.

Сонце реготалося над ним, посилало до нього своє проміння, пестило його, як мама рідна. Квіти цілували його по чорнім нечесанім волоссю, пільні коники його перескакували. А він спав спокійно, а чорні ноги і чорні руки виглядали як прироблені до його цеглястого тіла.